

Dr. sc. Željko Karaula
suradnik Zavoda HAZU Bjelovar
historik2000@gmail.com

Primljeno/Received: 14. V. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 1. VII. 2023.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.6.7.6>

UDK 323.1(497.526Daruvar)1971/1972

HRVATSKO PROLJEĆE U DARUVARU (1971. – 1972.)

Sažetak: U radu se na kratak način opisuje političko stanje u Daruvaru i daruvarskoj općini tijekom Hrvatskog proljeća 1970. – 1971. Daruvarska sredina nije bila prijemčiva za ideje „proljeća” zbog raznolikog sastava stanovništva (posebno znatnog broja srpskog stanovništva), ali ipak je, uz znatne poteškoće, pokušano osnivanje ogranka MH Daruvar. Uspriješeno zalaganju, ogranak nije zaživio, ali su se ideje „proljeća” ukorijenile među uglavnom hrvatskim i manje češkim stanovništvom naselja.

Ključne riječi: Hrvatsko proljeće, Daruvar, 1971., reformski procesi, mikrohistorija

Reformno razdoblje u hrvatskoj politici, društvu i kulturi zvano Hrvatsko proljeće obilježeno je legitimiranjem hrvatskoga nacionalnog identiteta i suprotstavljanjem unitarističkim i centralističkim namjerama saveznog beogradskog centra. Protagonisti Hrvatskog proljeća u ustanovama državnog sistema i, dakako, u vladajućem SKH-u, od tada su počeli tražiti da se ide temeljitije u ekonomske i političke reforme. Zamah reformnoga pokreta počeo je s X. sjednicom CK SKH (siječanj 1970.), kada je hrvatska partijska organizacija na čelu s predsjednikom CK SKH Savkom Dapčević-Kučar i njezinim bliskim suradnikom Mikom Tripalom osudila jugoslavenski unitarizam kao ništa manje opasan za stabilnost sustava od hrvatskog nacionalizma. Istovremeno su se počeli promišljati sustavniji oblici gospodarske reforme, otvaranje slobodnijeg tržišta i kontrole nad ostvarenim „dohotkom” SR Hrvatske. Prema izvješću američke CIA-e od 20. studenog 1970. godine govori se o „snagama koje su decentralizirale političku vlast i kontrolu unutar Jugoslavije više nego u bilo kojem drugom komunističkom

društvu (...) Pitanje je hoće li te snage podriti centralizam u Jugoslaviji, a izgled postittovske stabilnosti neće postati jasan neko vrijeme. U svakom slučaju, karakter Jugoslavije se mijenja, a posljedice eventualnog rezultata sve su važnije za Jugoslavene, Ruse i Zapad”, piše u uvodu dokumenta.¹⁰⁶⁹ Hrvatski reformni pokret potekao je iz nesumnjive potrebe dijela komunističke hrvatske političke elite da relegitimira svoju vlast u novim društvenim okolnostima – u kriznom razdoblju, kada je stari komunistički model gubio uvjerljivost. Jaz između razvijenijih (Hrvatska i Slovenija) i nerazvijenih republika bivše Jugoslavije, unatoč administrativnim ujednačavanjima i većim izdvajanjima razvijenijih, bio je sve veći, pa su se s jednakim žarom i jedni i drugi mogli žaliti da su u Jugoslaviji prikraćeni. Taj je pokret bio reformski, tj. nužno je djelovao unutar zadanoga političkog i državnog sustava te je iz njega crpio različite ideologeme u funkciji njegove temeljite promjene. U okviru Proljeća stvorila su se tri smjera koja su donekle na različite načine promišljala hrvatsku stvarnost: prvi je bio reformni krug SKH, s dominantnim utjecajem na velik dio partijsko-državnog aparata i gospodarstvo; drugi je obuhvaćao krug oko Matice hrvatske, koja je stvaranjem mnogih svojih ogranaka omasovila podršku reformnom smjeru u SKH; i treći, studentski pokret.¹⁰⁷⁰

Na području Daruvara hrvatski reformni pokret nije uspio zahvatiti veći dio stanovništva. Samo su neki pojedinci i grupice građana (većinom članovi pojedinačnih obitelji) pokušali širiti ideje pokreta na području općine. Srpski dio stanovništva općine, ali i veći dio lokalnog rukovodstva Saveza komunista Daruvara distancirao se ili odmaknuo od reformnog pokreta, ponekad zauzimajući zazor prema novoj politici CK SKH, ali svakako oportunistički i oprezno postupajući dok god je Zagreb vodio za sada glavnu riječ. Prema podacima Službe državne sigurnosti, Centra Bjelovar iz 1971. godine većina građana Daruvara srpske nacionalnosti negativno je gledala na tekuće događaje, dok su se Hrvati i nacionalne manjine uglavnom povukli. Tako je Luka Šteković, novinar *Virovitičkog lista* izjavio da je „velika šteta što je Ranković uklonjen sa položaja (...) da je ostao ne bi nikada došlo do ovakovog nereda u zemlji”. Slično je razmišljao i umirovljenik Nikola Milošević, inače nositelj *Partizanske spomenice 1941.* koji kaže da je „pratio proslavu u Srbu i vidio da narod i mnogi rukovodioci Like ne simpatišu Savku, Tripala i Šibla. (...) osuđuju ih zbog naglašavanja hrvatske nacionalnosti i tolerisanja velikohrvatskog ‘divljanja’”.¹⁰⁷¹

---

¹⁰⁶⁹ Detaljnije: Momčilo PAVLOVIĆ, *Dokumenta CIA o Jugoslaviji*, Studije bezbednosti, Beograd, 2009. <https://www.vecernji.ba/vijesti/cia-1970-o-jugoslaviji-nakon-titove-smrti-potencijal-za-katastrofu-je-stvaran-moguc-je-gradanski-rat-1455962> (pristup 10. XI. 2022.).

¹⁰⁷⁰ Vidi: *Zbornik Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo – FF Sveučilišta u Zagrebu – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012. te Miko TRIPALO, *Hrvatsko proljeće*, Globus, Zagreb, 1990.

¹⁰⁷¹ Hrvatski državni arhiv (HR-HDA), fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 4/72., 9. XII. 1971.

Prema istom izvješću u Daruvaru postoje izraziti „srpski nacionalisti”, poput dr. Milivoja Katića, stomatologa Milana Gojkovića te nastavnika i akademskog kipara Nikole Kećanina kod kojih vlada „strah od osamostaljenja SR Hrvatske, pri čemu bi Srbi došli u nezavidan položaj (...), bojazan za progonima i uništavanjem srpske nacije u Hrvatskoj”. Ova grupa razmišlja o osnivanju ogranka *Prosvjete* u Daruvaru kao odgovor na inicijativu osnivanja ogranka Matice hrvatske.¹⁰⁷² Nasuprot ovim razmišljanima stoje građani hrvatske nacionalnosti, poput trgovca iz Daruvara Slobodana Petrovića, koji izjavljuje da su Srbi u Hrvatskoj na rukovodećim položajima pa navodi da je „u poslijeratnom periodu samo 12 Hrvata, Čeha i Talijana bilo na rukovodećim položajima, a sada ponovo postavljaju Srbe za rukovodioce u Sjs”. Inače Petrović se hvalio pred mnogim građanima da ima veze s ljudima u hrvatskom CK SKH te da je nedavno bio u Sisku i „ispričao Pirkeru o situaciji u Daruvaru, a Pirker mu obećao da će drugarica Savka doći u Daruvar i srediti situaciju”.¹⁰⁷³

Prva organizacija koja je pokušala zahvatiti područje Općine Daruvar idejama hrvatskog reformnog pokreta bila je Matica hrvatska. Prema izvješću SDS-a, Centar Bjelovar, inicijativu za osnivanjem ogranka MH u Daruvaru dao je odvjetnik Branko Majcen (1929.) na poticaj Antuna Satrape, tehničara iz Daruvara. Majcen je otišao u Zagreb u kolovozu 1971. na dogovor s Jozom Ivičevićem i Tvrtkom Šercarom iz središnjice MH Zagreb oko osnivanja ogranka MH u Daruvaru. Nakon uputa iz Zagreba Majcen je poveo akciju oko osnivanja Inicijativnog odbora MH Daruvar.¹⁰⁷⁴ U svojim memoarima Majcen piše da su u početku bile dvije inicijativne grupe za osnivanje ogranka MH Daruvar. Inicijativni odbor osnivanja ogranka MH Daruvar u početku je imao sedam članova. Bili su to: Miroslav i Tomislav Štefanović (javni pravobranitelj Općine Pakrac), Elizabeta Štefanović, Antun (Željko) i Zdenko Satrapa, Vladimir Bertić i Branko Majcen. Dana 31. kolovoza 1971. ta je grupa prijavila u središnjici MH u Zagrebu osnivanje daruvarskog ogranka.¹⁰⁷⁵ Središnjica je ovu inicijativu odobrila 28. listopada 1971. Tadašnji tajnik Matice hrvatske, Tvrtko Šercar, o toj je odluci izvijestio Inicijativni odbor u Daruvaru.¹⁰⁷⁶ Još dok njihov zahtjev nije bio službeno odobren od strane Središnjice, Inicijativna grupa je pvela „živu aktivnost” oko učlanjivanja u MH i pripremanja Osnivačke skupštine. Kod akcije učlanjivanja bili su najaktivniji Antun i Zdenko Satrapa koji su se anga-

¹⁰⁷² HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 4/72., 9. XII. 1971.

¹⁰⁷³ HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 4/72., 9. XII. 1971.

¹⁰⁷⁴ HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 1/44., 13. III. 1972.

¹⁰⁷⁵ Branko MAJCEN, *Moj život*, vlastita naklada, Daruvar, 2007., str. 103. Prema informaciji SDS – Centar Bjelovar, zbog toga što nijedan član Inicijativnog odbora nije bilo član SKH u odbor su uvedeni (nakon konzultacija Majcena sa Slobodanom Petrovićem) i Kazimir Link, šef poslovnice „Vjesnika”, Mijo Fabijanić, nositelj Partizanske spomenice 1941. te Tomo Biondić, veterinar. HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 1/44., 13. III. 1972.

¹⁰⁷⁶ Majcen navodi da je inicijativa prihvaćena od strane Središnjice u Zagrebu 12. studenog 1971. MAJCEN, *Moj život*, str. 103.

žirali u „Dalitu”, OTP – trgovačkom poduzeću i drugim organizacijama. Prema Majcanu, do 15. studenog 1971. bilo je učlanjeno 129 članova među kojima „su trn u oku ondašnjim vlastima pričinjali osvjedočeni komunisti i organizatori NOP-a na ovom području gospoda Alojz Pintar-Zlatni i Mijo Fabijanić”.¹⁰⁷⁷ Dana 11. studenog 1971. Inicijativni odbor MH održao je u Češkom domu inicijativni skup na kojem je bilo 20 građana (s fakultetom 5, sa SSS 3, umirovljenika 1, članova SKH 3, članova OO SUBNOR 1, ibeovac 1).¹⁰⁷⁸

Sve ove pripreme i angažiranja te održavanje inicijativnog skupa bile su poduzete bez znanja tadašnjih lokalnih vlasti, te su 16. studenog 1971. predstavnici Inicijativnog odbora pozvani u OK SKH Daruvar na očitovanje.¹⁰⁷⁹ Dana 16. studenog održan je sastanak Političkog aktiva Općine Daruvar kojim je predsjedao sekretar OK SKH Daruvar Franjo Bališ, a u ime Inicijativnog odbora došli su B. Majcen, Kazimir Link i Mijo Fabijanić. Nakon uvodnog slova, sekretar Bališ zamolio je Majcena da objasni svoju aktivnost oko osnivanja MH u Daruvaru. Nakon što je Majcen uglavnom skicirao sliku zbivanja i razloge osnivanja ovog ogranka MH, pri čemu je istaknuo „kulturno mrtvilo” u gradu, uslijedila je kritika vodstva daruvarskih komunista koji su ovu akciju nazvali „ilegalnom” (odnosno organiziranom bez njihova znanja) te naglasili kako se ovdje želi njima dati „lekcija”. Bališ i ostali su tvrdili da bi osnivanje MH u Daruvaru moglo izazvati „nacionalnu netrpeljivost” s obzirom na višeetnički sastav općine, te da bi Srbi mogli potaknuti osnivanje *Prosvjete*. Nakon duže diskusije ipak je Politički aktiv općine podržao osnivanje ogranka MH u Daruvaru.¹⁰⁸⁰

Naime, iako su načelno bili protiv osnivanja ogranka, vodstvo Općinskog komiteta SK Daruvar na čelu sa sekretarom Bališem, predsjednikom SSSR-a Daruvar Đorđem Žutinićem¹⁰⁸¹ i predsjednikom SO Daruvar Zdravkom Čakanićem bilo je oprezno u postupanju jer se rasplet zbivanja između vodstva zagrebačkih komunista i beogradskog centra i Tita tada još nije nazirao.

---

¹⁰⁷⁷ MAJCEN, *Moj život*, str. 103.

¹⁰⁷⁸ *Izveštaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1972., str. 436-437.

¹⁰⁷⁹ HR-HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 1/44., 13. III. 1972., *Izveštaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1972., str. 437. Nasuprot tomu Majcen tvrdi da se 15. studenog 1971. javio tadašnjem predsjedniku SO Daruvar Zdravku Čakaniću i sekretaru OK SKH Daruvar Franji Bališu. MAJCEN, *Moj život*, str. 103.

¹⁰⁸⁰ MAJCEN, *Moj život*, str. 105.

¹⁰⁸¹ Đorđe Žutinić (1927. – 1975.), partizan, učitelj i pisac. Kao suradnik NOP-a i član SKOJ-a 1944. aktivno odazi u partizane, gdje sudjeluje na prvom učiteljskom partizanskom kursu u Miokovićevu. Iza rata učitelj u okolici Pakraca, a zatim postaje društveno-politički radnik. Godine 1950. biva upraviteljem Đačkog doma u Daruvaru, a zatim upravitelj Osnovne škole Doljani. Kasnije je postavljen za načelnika Sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu NOK Daruvar, da bi sedam godina obnašao dužnost direktora Ekonomske škole. Izabran je i na dužnost predsjednika Općinske konferencije SSRN gdje je od 1970. do 1974. Jedno vrijeme urednik daruvarskog lista *Vjesnik komuna* i jedan od autora prve daruvarske povijesno-društvene monografije (1975.) In memoriam. Đorđe Žutinić, *Vjesnik komuna*, br. 3, 15. XI. 1975., str. 3.

Majcen Piše da se vodstvo daruvarskih komunista po tom pitanju postavilo oportunistički „ne znajući kako će cijela stvar završiti, smatrali su oportunistički jedno galamiti, a drugo izglasti”.¹⁰⁸² Naime lokalna vodstva SKH bila su svjesna rascjepa u vodstvu CK SKH oko strateških pitanja ciljeva reformnog hrvatskog pokreta, te su sukladno svojim željama i strateškim ciljevima često oprezno taktizirala i podupirala ponekad reformnu, ponekad tvrdolinijašku strategiju, a ponekad obje istovremeno, što se najbolje vidi na primjeru vodstva bjelovarskih komunista.¹⁰⁸³

Vodstvu daruvarskih i grubišnopoljskih komunista dolazile su određene poruke od Zvonka Brkića, nekadašnjeg šefa hrvatske Vlade i visokog političara starije generacije vezanog za ovaj kraj gdje je bio jedan od organizatora ustanka 1941. godine. Brkić je bio u krugu političara koji su bili protiv političke reformne linije vodstva SKH Savke Dapčević-Kučar i Mike Tripala. Postepeno se pretvorio u „emisara” protureformnog pokreta za područje Slavonije gdje je imao znatan utjecaj, pa su i komunisti reformisti, npr. iz Požege, prigovarali da Brkić želi „svojim politikantskim akcijama i insinucijama (...) unijeti nemir među narode ovoga kraja”.¹⁰⁸⁴ U svojim memoarima prvak Hrvatskog proljeća Miko Tripalo je zapisao da veći dio srpskog stanovništva u Hrvatskoj, dakle uglavnom i na daruvarskom i širem slavonskom području, nije imao razumijevanja za predložene reformne procese Hrvatske, već je pod utjecajem spomenutih emisara koji su predimenzionirali nacionalističke ekscese s ciljem da se prikaže stanje u zemlji koja se navodno nalazi pred „bratoubilačkim ratom” instrumentaliziran preko tiska i TV pa nije tim zahtjevima Hrvatske davao podršku.¹⁰⁸⁵

Pritisak i kritika daruvarskih komunista na Inicijativni odbor MH Daruvar nastavljeni su i na sastanku Inicijativnog odbora 22. studenog 1971., ali usprkos tomu pripreme za osnivačku skupštinu koja se trebala održati početkom 1972. godine tekle su i dalje. Poziv za Skupštinu dobili su, između ostalih, Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske, književnik Zvonimir Komarica i povjesničar Miroslav Brandt. To je posebno počelo smetati vodstvu daruvarskih komunista, posebno poziv Jonkeu, koji je bio češke nacionalnosti, zbog bojazni da bi njegova nazočnost mogla utjecati na pristup češke manjine redovima Matice hrvatske.¹⁰⁸⁶ Početkom prosinca Ogranak je imao 154 člana, međutim sve aktivnosti su prekinute slomom hrvatskog reformnog pokreta na 21. sjednici Predsjedništva SKJ u Karađorđevu u prosincu 1971. Naime,

¹⁰⁸² MAJCEN, *Moj život*, str. 105.

¹⁰⁸³ Dušan DRAGOSAVAC, *Zbivanja i svjedočenja*, Globus, Zagreb, 1985., str. 78.

¹⁰⁸⁴ Jovan KESAR, Đuro BIBLIJA, Nenad STEFANOVIĆ, *Geneza maspoka u Hrvatskoj*, Književne novine, Beograd, 1990., str. 743, 866., DRAGOSAVAC, *Zbivanja i svjedočenja*, str. 158., Tvrтко JAKOVINA, *Mozaik hrvatskoga reformskog pokreta 1971.*, *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, Zagreb, 2012., str. 405.

¹⁰⁸⁵ TRIPALO, *Hrvatsko proljeće*, str. 162.

¹⁰⁸⁶ HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 1/44., 13. III. 1972., MAJCEN, *Moj život*, str. 106.

Tito je 3. prosinca 1971. pozvao hrvatske komunističke liberalne vođe u svoju lovačku rezidenciju na Karađorđevu i tamo im postavio ultimatum. Taj je ultimatum doveo do nagloga i dramatičnog završetka razdoblja liberalizacije i narodne mobilizacije u Hrvatskoj. Obračun s pojedincima koji su skrenuli s linije počeo je na lokalnim razinama uskoro nakon što su 9. prosinca 1971. na 23. sjednici CK SKH vođe proljeća Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo, Pero Pirker i ostali dali ostavke.¹⁰⁸⁷

Prema izvješću SDS-a Inicijativni odbor MH u Daruvaru zbog toga je bio posve demoraliziran, a neki su očekivali i uhićenje. Majcen se počeo pripremati na odlazak u SR Njemačku, da bi se na kraju uputio na more (okolica Nina), gdje je ostao dva tjedna. Na njega su po povratku u Daruvar „kao (na) kontrarevolucionarnog elementa” vršili pritisak pripadnici lokalnog SUBNOR-a i rezervnih starješina. Prvoborcju Alojzu Pintaru-Zlatnom je oduzeta *Spomenica 1941.* te je isključen iz SUBNOR-a. Članovi Inicijativnog odbora MH koji su bili članovi SKH Mijo Fabijanić, Link i Biondić morali su dati ostavke na članstvo, a uskoro je protiv Majcena pokrenut postupak da ga se izbací iz Odvjetničke komore, dok je protiv ostalih članova Inicijativnog odbora MH Daruvar pokrenut prekršajni postupak zbog neprijavljenih skupova (Tomislav Štefanović, Zdenko Satrap, Antun Satrap, Vladimir Bertić i Elizabeta Štefanović). Svi su ti postupci na kraju obustavljeni, jedino je rješenjem SUP-a Daruvar Majcenu onemogućeno da dobije putovnicu.¹⁰⁸⁸

SUMMARY

CROATIAN SPRING IN DARUVAR (1971 – 1972)

Abstract: The paper briefly describes the political situation in Daruvar and the Daruvar municipality during the „Croatian Spring” from 1970 until 1971. The Daruvar area was not very receptive to the ideas of the „spring” due to the diverse population (especially a significant number of the Serbian population). Nevertheless, an attempt was made to establish a branch of Matrix Croatica Daruvar with considerable difficulties. Despite considerable effort, the branch was never established, but the idea of „spring” took root among the mostly Croatian and less Czech population of the settlement.

Key words: Croatian Spring, Daruvar, 1971, reform processes, microhistory

---

¹⁰⁸⁷ Dušan BILANDŽIĆ, *Povijest izbliza: Memoarski zapisi 1945. – 2005*, Prometej, Zagreb, 2006., str. 117., Savka DABČEVIĆ-KUČAR, 71. *Hrvatski snovi i stvarnost*, II., Interpublic, Zagreb, 1997., str. 981-997.

¹⁰⁸⁸ HR-HDA, fond 1561, SDS RSUP SRH, Centar Bjelovar, Informacija 1/44., 13. III. 1972., MAJCEN, *Moj život*, str. 110-117. Zanimljivo da je SDS i dalje poslije obustave prekršajnih postupaka pratila Majcena i ostale članove Inicijativnog odbora pomoću svojih suradnika. Također, pogledati serijal sjećanja „Poslije četrdeset godina” koje su objavili Tomislav Štefanović i Zdenko Satrapa, *Vrela*, br. 35-36., 2012., str. 2-14.